

»Helsognspræsten«

Af Christian de Fine Licht

Indledning

Selskabet for Danmarks Kirkehistorie afholdt den 15. november 2019 et velbesøgt seminar om Genforeningen på Københavns Universitet. Flere af bidragene er publiceret i denne årgang af *Kirkehistoriske Samlinger*. Selskabets sekretær og næstformand Christian de Fine Licht døde pludseligt den 11. december 2019. Familien har stillet Christian de Fine Lichts indlæg ved seminaret til selskabets disposition, og det publiceres her med en let redaktion i den form, manuskriptet havde ved fremlæggelsen. Det slutter lidt abrupt, men den videre udvikling uddybes i de følgende trykte bidrag.

Baggrunden

Danmark fremførte flere gange, og sidst i maj måned 1920, over for Versailleskonferencen det synspunkt, at den danske grundlov og de danske demokratiske traditioner i tilstrækkelig grad garanterede nationale mindretal. Dette synspunkt blev godkendt af konferencen, og i modsætning til, hvad der var tilfældet i mange andre lande, blev der ikke i traktaten medtaget særlige bestemmelser om nationale mindretal i Nordslesvig.

Man konstaterede fra dansk side, at kirken i Nordslesvig og den danske folkekirke begge var evangelisk-lutherske og altså ens i trosgrundlag. Det var kun sproget, der var forskelligt. Derfor blev ordningen af mindretallets forhold i kirkelige spørgsmål blot anset for at være et spørgsmål om sproget i kirkerne.

Det tyske mindretal i Danmark

Efter genforeningen var der i »De sønderjydske Landsdele« et mindretal, der ved afstemningen i 1920 havde stemt for Tyskland. Det drejede sig om ca. 25% af de afgivne ca. 100.000 stemmer. Efterfølgende rejste et antal tysksindede, blandt andet embedsmænd, til Tyskland, mens folk fra kongeriget trådte i stedet. De sidstnævnte var der flest af, idet indbyggerantallet steg fra 163.622 i 1921 til 176.433 i 1925. Ud fra hvor mange stemmer Slesvigsk Parti fik ved folketingsvalgene, har man beregnet mindretallets størrelse sidst i 1920'erne til 15% eller

højest 30.000.¹ I nutiden er tallene henholdsvis 7% og 15-18.000 personer.² I 1928 skønnes det desuden, at tre fjerdedele af de tysksindede taler dansk.³

En ideel ordning: »Helsognspræsten«

Udgangspunktet var derfor, at dansk naturligvis nu skulle være kirkesproget i kirkerne i Nordslesvig (§ 1 i kgl. Anordning af 3. August 1921), men det var sådan set den bedste ordning, om sognepræsterne også kunne betjene de menighedsmedlemmer, der ønskede tysk gudstjeneste og tyske kirkelige handlinger. Sådan havde det også været i tiden før 1920. Det er den plan, der kaldes for »helsognspræsten«.

»Derimod vilde man fra dansk Side fra Begyndelsen ikke, at nordfra komne Præster skulde prædike paa Tysk. Hertil var en god Grund: man vilde ikke have samme Kritik over Præsters daarlige Tysk, som før havde lydt over nogles daarlige Dansk [...].«⁴ Der gives kostelige eksempler på dårlig oversættelse fra tysk til dansk, men det har næppe været det generelle billede.⁵

Før 1920 var flertallet af præsterne uddannet i Tyskland, men barnefødt i Nordslesvig og desuden uddannet i dansk sprog og tradition på den lille præsteskole i Haderslev. Desuden med indkvartering hos danske familier og studieophold hos danske præster i kongeriget. Efter 1920 skiftede flertallet til at være uddannet i Danmark, og da tysk sprog måtte antages at være et mindretalsønske, var der ingen planer om at uddanne danske præster i tysk sprog og tradition på et ekstra præstekursus.

Planer for tysk betjening

De fire sønderjyske købstæder var for det første særlige derved, at antallet af tyske her var større og mere koncentreret end på landet. Derfor oprettedes særskilte sognepræstestillinger for den danske og tyske del af menigheden. Sognepræsterne var principielt ligestillede. På landet var situationen som antydnet en anden.

I stedet for at sørge for tosprogede »helsognspræster« forudsat-

1 *Det tyske Mindretal i de Sønderjydske Landsdele. En kort Oversigt over den danske Lovgivning. Offentliggjort paa Udenrigsministeriets Foranstaltning*, København 1929, s. 5f.

2 *Sønderjylland A-Å*, Aabenraa, 2011 s. 259.

3 Valdemar Ammundsen: »Kirkens Tjeneste i Sønderjylland«, *Dansk Kirkeliv* 1928, s. 100.

4 Ammundsen, s. 108.

5 Th: »Historier om tyske præsters brug af dansk«, *Sønderjysk Månedsskrift* 1927, s. 185-187.

tes det, at der blev ansat et antal præster til at betjene menighederne på tysk, idet man forudså, at disse præster måtte betjene flere sognes mindretal. Resultatet af præsteafstemningerne var imidlertid, at overraskende mange af de sognepræster fra tysk tid, der ønskede at fortsætte i folkekirken, blev bekræftede af menighederne.

Efter ansøgning fra menighedsrepræsentationerne blev resultatet, at der i et eller andet omfang skulle holdes tysk gudstjeneste i 29 sogne, udelukkende dansk i 85 sogne. Det var næsten præcist det modsatte af tiden lige inden 1920, hvor der var udelukkende dansk gudstjeneste i 26 sogne og tjenester på begge sprog i 88 sogne.

Det havde været lykkeligt, dersom de 34 sogne, hvor sognepræsten blev bekræftet i sin stilling, omfattede alle de 29 sogne, hvor der var ønske om tysk gudstjeneste. Det var ikke tilfældet.

Tilpasning af ordningen

Der var altså en række sogne, hvor »helsognspræsten« kunne fortsætte, og dertil en række sogne, hvor disse tysk uddannede præster mod ekstra betaling (25 kr. for en gudstjeneste plus befordring) kunne varetage mindretallets behov. Derfor kom det i den kongelige anordning om kirkesproget fra 3. august 1921 til at hedde således i § 3:

Stk. 1. Ministeriet bestemmer efter Indstilling fra Biskoppen, hvorvidt Betjeningen i tysk Sprog, for saa vidt den ikke tilkommer Sognets egen Præst, skal ske ved en nærboende Præst eller undtagelsesvis ved Ansættelse af en Andenpræst, der eventuelt vil kunne ansættes med Forpligtelse til at betjene flere Menigheder.
Stk. 2. Honoraret til den nærboende Præst fastsættes af Ministeriet og udredes af Statskassen. Andenpræster lønnes som Præster i 2. Lønningskasse i Henhold til Lov af 4. Oktober 1919, jfr. Lov Nr. 341 af 28. Juni 1920 § 3, 2. Stk.

Det væsentlige ord her er »undtagelsesvis«. Det blev i mindretallet opfattet som løftebrud, når betjening ved en »nærboende Præst« nu skulle være den primære ordning og egen præst for det tysktalende mindretal kun være »undtagelsesvis«. I det hele taget betegner disse mindretalsordninger en opgivelse af ideen om en »helsognspræst« alle andre steder end i de sogne, hvor den hidtidige tyske præst fortsatte i embedet.

Kritik af idealet om »helsognspræsten«

Fra dansk side kunne man se præsten som tysk uddannet; han talte tysk i hjemmet, og når han i kirken talte med degn og organist, var det

på tysk. Hans danske sprog kunne være udmærket, men menigheden kunne let få det indtryk, at det var påtaget, uoprigtigt og nærmest for et syns skyld.

Den tyske kritik var, at præsten kunne have dansk gudstjeneste i sit eget sogn, inden han kom kørende, og så godt som altid holdt tysk gudstjeneste på et andet tidspunkt, end højmessén. Når ens egen sognekirke var blevet »overtaget« af det danske kirkevæsen, var det strengt også at skulle betjenes på tysk i den af en »udefrakommende« præst.

Man var ked af at være blevet afskåret fra den slesvig-holstenske kirke og nærmest kun være »stedbarn« i den danske folkekirke. Og der var andre småting, der virkede stødende: For eksempel at se juletræet i ens egen kirke dækket af guirlander af små danske flag!⁶

De fleste andre forandringer i den danske folkekirke behøvede ikke at berøre den tyske del af menighederne, men det er klart, at fornemmelsen af at være et mindretal blev stærkere, når præsten skiftede fra den almindelige danske præstekjole til tysk præstedragt, lagde messeklæderne til side og fandt klingpungen frem, i stedet for at henvise til indsamlingsbøsserne osv.

Disse følelser gives der udtryk for i en artikel i et af de tyske blade, citeret af Carsten Petersen i 1925:

I en Menighed med forskellige Folkesamfund vil den ene Dels Interesse for Kirken være ringe, henholdsvis svækkes, hvis Betjeningen sker ved én Præst. Enkelte Undtagelser herfra indrømmer vi. Men i Menigheder, hvor der sidder rigsdanske Præster, kan der overhovedet ikke være Tale om et virkeligt Menighedsliv for den tyske Befolkning [...] Lykkes det Tyskerne paa Landet at [...] naa til Erkendelse af, at det er deres Pligt at hjælpe sig selv og at de tyske Mindretals kirkelige Liv ellers maa smuldre hen, saa at de staar helt udenfor det kristelige Trosfællesskab, vil der blomstre et religiøst Samfundsliv frem, som det sjældent findes; thi det er opstaaet af egen Kraft og bæres af eget Ansvar.

Frimenigheden

Palmesøndag 1923 dannedes den første tyske frimenighed, og i løbet af de første par år ansattes tre frimenighedspræster – et antal, der i 1939 var vokset til seks: i Haderslev, Aabenraa, Tinglev, Løgumkloster, Nordborg og Gråsten – omkring 1943 kom en syvende til i Ravsted og Burkal.

6 Ammundsen, s. 104.

Carsten Petersen skriver om, hvorledes det derpå fik for sig:

I et stort Sogn, hvor Halvdelen af Befolkningen maa regnes for tysksindet, har 10 Familjer sluttet sig til Frimenigheden, hvis Præst har faaet overladt Sognekirken 1 Søndag om Maaneden. I Forvejen holdtes der tysk Gudstjeneste af en af Folkekirkens Præster, ligeledes 1 Gang om Maaneden. Kirkebesøget er ved den danske Gudstjeneste 150, ved den tyske folkekirkelige Gudstjeneste 45, ved den frikirkelige 30. Der er ca. 1000 danske Altergæster, 50-100 tyske. Til Gengæld maa bemærkes, at enkelte andre Steder synes det tyske Kirkebesøg at være lige saa stærkt eller endog lidt stærkere end det danske. Der er dog ingen Tvivl om, at i al Almindelighed foreligger endnu den før saa velkendte Kendsgerning, at den danske Befolkning er mere kirkelig sindet end den tyske.

Så vidt Carsten Petersen, der egentlig ikke tager stilling for eller imod ideen om en »helsognspræst«. Hans ærinde er på et mere overordnet plan, at kirken i Nordslesvig ved genforeningen burde have beholdt sin kirkeforfatning i stedet for at gå ind i den danske folkekirke.

Valdemar Ammundsen argumenterer heftigt for »helsognspræsten«

Biskop Ammundsen gik varmt ind for ordningen med helsognspræst:

En Præst skal først og fremmest være *Præst*. Netop det. [...] Han skal f. Eks. ikke være national Agitator. Adskillige har her brændt sig. Ikke blot tysksindede og ligegyldige, men varmt dansksindede er undertiden bleven alvorlig frastødt, hvis de syntes, at en Præst bragte national Politik paa Prædikestolen.⁷

Videre skildrer Ammundsen, hvorledes præsten med varsomhed undgår at træde nogen for nær og alligevel fastholde sit danske udgangspunkt. Befolkningen er rigeligt opsplittet mellem tysk, slesvigsk og dansk, og »Den rette Behandling maa fastholde baade Befolkningens væsentlige Enhed til Trods for Sindelagsmodsatningen og disse brogede Forhold«. ⁸ Ammundsen skriver:

Paa Landet taler jo de allerfleste tysksindede Sønderjydske, og de er ikke dybt indlevede i tysk Aand. Mange af dem gik før til

⁷ Ammundsen, s. 103.

⁸ Ammundsen, s. 107.

dansk Gudstjeneste og gør det tildels endnu. Saaledes kan en dansk Sognepræst mange Gange komme til at betjene tysksindede. [...] En Præst bør, selv om der aldrig bliver Tale om noget andet Sprog end Dansk, være klar over denne Blanding i Menigheden. Men mange af de tysksindede paa Landet vil foretrække tysk Kirkesprog. Især nu efter Genforeningen. Tidligere følte man i Reglen Præsten som tysk, selv om han prædikede paa Dansk.⁹

Om den nævnte udvikling, hvor man undlod at ansætte tyske andenpræster, skriver Ammundsen, at det måske var en fejl. Han undskylder dog eventuelle forkerte bedømmelser af behovet med, at der under tysk styre havde været rent politiske motiver bag mange andragender om tyske gudstjenester og henviser til Kaftans *Erlebnisse und Beobachtung* fra 1924.¹⁰

Ammundsen mener heller ikke, der er noget i vejen for, at en dansk mand forkynder på tysk: Der kommer en særlig spænding over det – »Og gennemgaaende bliver et saadant Skridt fra dansk Side modtaget med venlig Taknemmelighed af de Tyske.«¹¹ Igen beklager han administrationen i den første tid og skriver, at man nok skulle have fundet nogle danske præster, som kunne prædike på tysk.

»Nu har vi gjort det et Par Steder«, og efterhånden som de tysk uddannede præster dør eller går af, så må man fortsætte ad samme vej! Den senere biskop Frode Beyer, der var helt enig i sagen om »helsognspræster«, skriver naturligvis herom i sin Ammundsenbiografi og kalder det »Den Ammundsenske linie« i mindretalsspørgsmålet. Han så det som en »planmæssig agitation« sydfra, at rive tyskerne ud af folkekirken og over i frimenigheden. Ikke mange inden for folkekirken forstår værdien af at gøre noget for at holde på dem!

Eksempler på helsognspræster

Frode Beyer skriver om sin første tid i Rinkenæs og spørgsmålet, om han vil overtage de tyske gudstjenester i sognet.¹² Overvejelserne i hans erindringer er påfaldende lig med Ammundsens ovenfor citerede artikel i *Dansk Kirkeliv* 1928. I øvrigt holdt han, med biskop Ammundsens fulde tilslutning, tyske gudstjenester i henved 20 år.

⁹ Ammundsen, s. 107f.

¹⁰ Anf. værk, s. 242f.

¹¹ Ammundsen, s. 109.

¹² Frode Beyer: *Efterklang og eftertanke. Glimt fra grænselandet*, København 1954, s. 63f.

Beyer peger på det særtræk ved »helsognspræsten«, at det ikke var blandt de grundtvigske, man fandt dem. Ammundsen skrev, at cirka halvdelen af alle de præster, der kom nordfra, var grundtvigske – og at det skulle de måske ikke have været. Beyer skriver, at

Der var, også blandt præster, der kom ned til den sydlige grænseegn, mange der ikke forstod den særlige mentalitet her. Det gjaldt ikke mindst grundtvigske præster, der kom besjælet af iver efter at gøre et nationalt genforeningsarbejde og samtidig medbragte den i og for sig rigtige tanke, at det folkelige og det kristelige hører sammen. Vi danske må være danske også i vor kristendom. Og de regnede med, at sådan måtte man da også mene i hele det genforenede Sønderjylland. Mange af dem blev dybt skuffede over ikke at blive forstået på dette punkt; og nogle kom i deres nationale nidkærhed til at såre mange af sognets gamle slægter og samtidig mange af de kolleger, der havde gjort en gerning hernede i mange år og vundet agtelse [...] ¹³

Da den tyske frimenighed blev dannet, anerkendte man i første omgang, at den var unødvendig i Rinkenæs på grund af Beyers virke som helsognspræst. Men efter nazifiseringen i 1933 gik cirka 1/3 af tyskerne, mest de unge, over til frimenigheden. Det blev til et politisk spørgsmål, om man ville gå til folkekirkens eller frimenighedens gudstjenester. Flere foretrak at blive hjemme fra begge! Det fik Beyer til at ophøre med at prædike på tysk under besættelsen og overveje sin stilling som helsognspræst: »Men den dag i dag mener jeg, at det i hvert fald i et sogn som Rinkenæs var en rigtig og god ordning med en tvesproget helsognspræst i de vanskelige overgangsår efter 1920.« ¹⁴

Et andet eksempel på en »helsognspræst« er Halfdan Høgsbro, der også kom nordfra til Sønderjylland efter genforeningen og ligesom Beyer endte som biskop. Hans far var justitsminister for partiet Venstre og hjemmet stærkt nationalt og nærmest grundtvigsk. Efter kandidat-eksamen var han 1917-1919 KFUM-sekretær i tyske krigsfangelejre, så han var skikket til det tyske sprog. Han blev sognepræst i Abild i 1922 og flyttede 1931 til Sønderborg, 1942 blev han forstander for Pastorseminariet i København. Han ønskede ligesom Beyer at være præst for både danske og tyske, og da han kom til Sønderborg, hvor han havde en sidestillet tysk sognepræst, Carl Marius Jørgensen, skete det som vikar for ham.

¹³ Beyer, s. 65f.

¹⁴ Beyer, s. 74.

Endelig er der grund til at nævne pastor Jürgen Carl Anton Braren (1879-1964). Han var født på Før og i modsætning til de to førnævnte uddannet i Tyskland. Han var præst i få år i Bylderup og derefter i Åstrup, øst for Haderslev, fra 1911. Det var hans plejedatter, kong Christian tog op på den hvide hest, da han red over grænsen i 1920.

Braren kom til Højer sogn april 1925 med et godt ry som præst for både danske og tyske. Højer var et særligt sted, hvor der var tysk flertal og dansk mindretal. Braren ville gerne fortsætte som helsognspræst og fik også afløst de særlige danske gudstjenester, som seminarieforstanderen fra Tønder og pastor Hansen fra Visby havde holdt, hver én gang om måneden – foruden den hidtidige tyske sognepræst, der også havde prædikeret på dansk én gang om måneden.

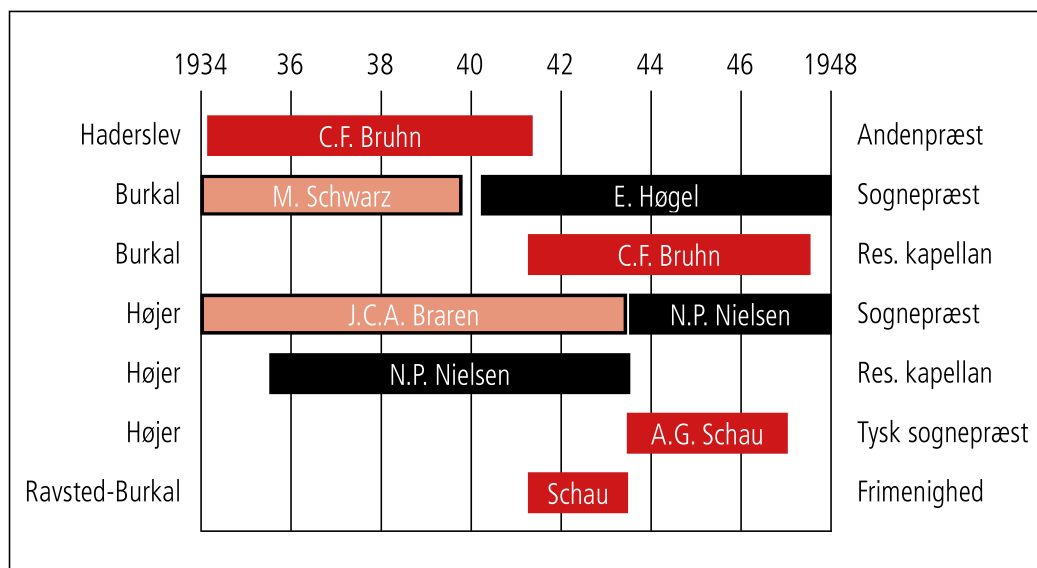
Der var mange tilflyttede danske embedsmænd og grænsegendamer i Højer, og forholdet mellem dem og Braren blev ikke godt. Tilsyneladende gik det galt, fordi Braren ved indsættelsesgudstjenesten valgte at komme i tysk præstedragt. Derfor fortsatte det danske mindretal bestræbelserne på at få en *dansk* præst til Højer.

Modsætningen til »helsognspræsten«

Samtidig i 1930'erne var betjeningen af de tyske mindretal andre steder ved at blive vanskeligere, da præsterne fra før 1920 begyndte at gå af. I 1934 blev der ansat en »Andenpræst til hjælp ved betjeningen af det tyske mindretal i de sønderjyske landsdele« (jf. muligheden i den kgl. Anordning af 3. August 1921, § 3) hos sognepræsten for den tyske del af menigheden i Haderslev: Christian Friedrich Bruhn (1906-1954), fra 1941 kapellan i Burkal for de tyske mindretal i grænsesognene og fra 1947 kapellan ved Skt. Thomas kirke på Frederiksberg.

Det gav danskerne i Højer blod på tanden, og 30. maj 1935 indsendtes ansøgning om at få ansat en dansk præst i Højer. Det lykkedes, for 4. september 1935 oprettedes et nyt embede som residerende kapellan for Højer med forpligtelse til at betjene andre grænsesogne. N.P. Nielsen tiltrådte 1. november 1935 – han havde siden genforeningen været præst i Vedsted syd for Vojens.

Det var første gang, der blev indrettet særlig betjening af danske – alle hidtidige mindretalsordninger var henvendt på den tysktalende del af menighederne. Dog havde et par af de danske frimenigheder fra før 1920 overlevet og fortsatte i Rødding, Haderslev og Bovlund – men siden grundlæggelsen af den tyske frimenighed, Nordschleswigsche Gemeinde, var det unægtelig den, der havde tiltrukket sig mest opmærksomhed.

Forsøg med helsognepræster 1934-1946. Rødt markerer tyske præster, sort danske, lyserødt tvesprogede præster. C.d.F. Licht.

Man kan udmærket se oprettelsen af stillingen som grænsepræst 1935 som et dansk sidestykke til oprettelsen af den tyske frimenighed i 1923: Fra begge sider trækker man sig ud af fællesskabet i sognet, idéen om en »helsognspræst« er der ikke meget liv i mere.

Pastor Braren i Højer, pastor Beyer i Rinkenæs og de andre præster, der havde forsøgt sig som helsognspræster, var skuffede og desillusionerede – fra forskellig side blev frimenigheden betegnet som et politisk initiativ og pastor Nielsens arbejde ikke kritiseret helt så meget. Men adskillelsen mellem dansk og tysk i kirkelivet var nu noget nær total – de fire købstæder stadig undtaget. Flere af de gamle præster fra før 1920 vedblev at holde gudstjenester på tysk, men kræfterne og lysten svandt ind.

Det er i denne periode, der kan siges at være fire forskellige menigheder i f.eks. Burkal sogn: Den danske menighed om sognepræsten, den danske menighed om grænsepræsten N.P. Nielsen, den tyske menighed om sognepræsten og den tyske menighed i den tyske frimenighed. Det siger næsten sig selv, at ingen af dem har været meget store, endsize specielt livskraftige.

Pastor Schwarz i Burkal gik af i 1939, pastor Braren holdt ud til 1943 – de afløstes begge af dansk uddannede præster og begrundelsen for grænsepræstestillingen faldt dermed bort. Til gengæld ansattes kapellaner til at betjene det tyske mindretal begge steder!

Der skal med hensyn til dette rundes af med en debat i det unge kirkelige tidsskrift *Kirken og Tiden*.

Debatten i 1936

Jens Holdt tager emnet »Kirkens Stilling i Grænselandets Kamp« op i tidsskriftet *Kirken og Tiden* på baggrund af 1) den ordning, der er blevet lavet i Højer, og 2) det faktum, at præsterne fra før 1920 snart faldt fra og betjeningen af kirkegængere på tysk derfor må genvurderes.

Han ser to forskellige veje at gå. Først gennemgår han den ordning, der har været idealet hidtil, nemlig den tvesprogede helsognspræst – et ideal som biskopperne Kaftan og Ammundsen har været enige i. Det synspunkt, at det kristelige kirkearbejde er hævet over nationale forskelle, har fungeret mange steder, ikke mindst på missionsmarkerne. Men der er en række indvendinger imod det i den foreliggende sammenhæng. Han mener, at den i øjeblikket magthavende stat efterhånden vil få sit eget folks mænd anbragt i kirkens embeder, så ordningen kommer til at virke til gunst for det øjeblikkelige politiske flertal. Og når kirkens embedsmænd således kommer til at stå som repræsentanter for det fremmede folk, så er den nationale kamp bragt inden for selve kirkens mure og politikken kommer til at ødelægge kirkelivet. Nok så alvorligt er det, mener Jens Holdt, at arbejde ud fra det overnationale kirkesyn kun kan vække enkeltmandskristendom, men ikke skabe et virkeligt menighedsliv.

Jens Holdt omtaler udførligt situationen under tysk styre, men kan i sagens natur kun kort tilføje, at »Akkurat det samme kan under givne Omstændigheder blive Tilfældet under dansk Styre, naar det her fremførte Syn paa Kirkens Stilling i Grænselandet skal søges gennemført«. ¹⁵

Dernæst nævner han den anden løsning, som han kort kalder »Kirken er Folkets Kirke«. Han omtaler med begejstring »Klosterpolitikkerne«, der i 1861 mellem de to slesvigske krige var inspirerede af Grundtvigs nye menighedssyn. Efter katastrofen i 1864 fremstod så de danske frimenigheder i Nordslesvig, ifølge Jens Holdt som en protest imod »de paatvungne tyske Statspræster«.

Den samme linje var også forudsat, skriver han, i vælgerforeningens forslag allerede i sommeren 1919, hvor hver folkedel skulle have sin præst »paa sit Maal og sin Folkegrund«. ¹⁶ Sådan kom det også til at gå i købstæderne, men at man på grund af udfaldet af præsteafstemningerne i stedet valgte at fortsætte praksis med tvesprogede helsognspræster – »Det var et utilgiveligt Fald, som Historien har hævnnet i de forløbne Aar siden da«. ¹⁷

¹⁵ Jens Holdt: »Kirkens Stilling i Grænselandets Kamp«, *Kirken og Tiden* 1936, s. 136.

¹⁶ Sst., s. 138.

¹⁷ Sst., s. 138.

Jens Holdt forudser, at Højer-ordningen vil blive udbredt til resten af Nordslesvig, og på den måde bliver præsten helt folkets mand og kirkelivet unddrages den nationalpolitiske strid. Det bliver så dejligt, at den næsten eneste fare, Jens Holdt kan få øje på, er, at de rolige og blide kår kan dysse os i søvn og gøre os blege og kraftesløse i vort kristenliv!

Jens Holdt fik imidlertid hurtigt svar fra Frode Beyer i samme tidsskrift. Beyer vil ikke acceptere påstanden om, at helsognspræster kun vækker enkeltmandskristendom og intet menighedsliv. Beyer henviser til forholdene i Rinkenæs, hvor danske og tyske er så meget henvist til at leve iblandt hinanden, at det fungerer uden problemer. Desuden angriber Frode Beyer den slutning, Jens Holdt drager fra udviklingsrækken Klosterbrødre, danske frimenigheder, nationalt delte menigheder. Beyer påpeger simpelthen, hvor ufattelig lille en del af befolkningen i Nordslesvig, der var med i de danske frimenigheder. Derfor er det forkert, når Jens Holdt kalder vælgerforeningens forslag for det »historisk givne«.

Jens Holdt svarede igen med artiklen »Skal vi i Grænselandet fortsætte med tvésprogede Præster?« i samme tidsskrift. Han kalder Beyers indlæg for »lovlig advokatorisk« – hvorefter han yderligere bruger det retoriske trick at understrege, hvordan Beyers synspunkt (kun) bygger på hans egne erfaringer i Rinkenæs.¹⁸ Han opregner dog, hvordan det også har været forsøgt i andre sogne i Haderslev stift, Holbøl, Nordborg og Løjt, hvor forsøget nu »hviler« efter den tyske frimenigheds indtog, og i Rinkenæs, Broager og Bov, hvor forsøget fungerer »med halv Tilslutning«. I Ribe stift er forsøget ikke prøvet af med danske præster.

Holdt kalder situationen i mange sogne med både folkekirkelig tysk gudstjeneste og tysk frimenighedsgudstjeneste for »meningsløs dobbelt Betjening«.¹⁹

18 Frode Beyer: »Kirken i Grænselandet«, *Kirken og Tiden* 1936, s. 193-200.

19 Jens Holdt: »Skal vi i grænselandet fortsætte med tvésprogede Præster?«, *Kirken og Tiden* 1936, s. 248.